

С. С. Шумська,

к. е. н., старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", м. Київ

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ВНУТРІШНІ РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

S. Shumska,

PhD in Economics, Senior Research Fellow in Economics and Mathematical Modelling, Associate Professor in Finance, Leading Researcher, State Organization "Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences" (Kyiv, Ukraine)

GLOBAL CHALLENGES AND RISKS INTERNAL ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Представлено основні глобальні ризики, що виділялись експертами Всесвітнього Економічного Форуму упродовж 2007—2014 рр. як ключові за силою впливу на довгострокову перспективу. Наведено ТОП-10 глобальних ризиків з точки зору ймовірності реалізації та сили впливу серед усіх категорій очікуваних глобальних ризиків у 2015 році. Названо основні глобальні тренди, що вже сьогодні визначають майбутнє розвитку світової економіки. Виокремлено основні зовнішні та внутрішні ризики короткострокового періоду для української економіки, що обговорювались вітчизняними фахівцями в рамках Консенсус-прогнозу на 2015 рік. Для ліквідації загрози розгортання системної кризи наголошено на важливості врахування взаємозв'язків між ризиками. Наведено експертні оцінки здатності урядів окремих країн адаптуватись і ефективно реагувати на ризики.

Presented by main global risks allocated by experts of the World Economic Forum over the 2007-2014 biennium as the key for the power to influence the long term. Shows the top 10 global risks in terms of likelihood and impact among all categories of expected global risks in 2015. Called main global trends that today determine the future of the world economy. Thesis there is determined the major internal and external risks for the short-term Ukrainian economy, which national experts discussed within the Consensus-forecast for 2015. To eliminate the threat of deployment systemic crisis highlighted the importance of consideration of the interconnection between risks. An expert assessment of the ability of the governments of some countries to adapt and manager effectively to the risks.

Ключові слова: довгострокові глобальні ризики, взаємозв'язки між ризиками, короткострокові ризики розвитку української економіки.

Key words: long-term global risks, risk interconnection, short-term risks for Ukrainian economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поширення глобалізаційних процесів та активне включення в них малих економік призводить до того, що економічний розвиток останніх значною мірою залежить від існуючих тенденцій та майбутніх трендів світової економіки. У такому випадку при розробці стратегії, виборі тактики та обґрунтуванні заходів політики у короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах, окрім врахування позитивних закономірностей, національні уряди мають брати до уваги і глобальні загрози, що є своєрідною платою за відкритість економіки.

Для України більш активна діяльність у напрямі інтеграції з європейськими країнами додає нові виклики для розвитку не тільки в економічній, а й у інших сферах, а отже, проблематика оцінки та сприйняття ризиків є актуальною.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Як свідчить практика, при прогнозуванні темпів соціально-економічного розвитку Україна вже тривалий час використовує як орієнтири своїх майбутніх перспектив темпи економічного зростання світової економіки та враховує ризики, що привносяться зовнішніми чинниками. Експерти Національного банку, Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України під час обґрунтування заходів та інструментів економічної політики, необхідних для реалізації поставлених цілей, використовують результати наукових досліджень, що базуються на припущеннях які відображають ймовірність реалізації внутрішніх та зовнішніх ризиків [1—3]. Своє бачення розвитку української економіки із врахуванням можливих загроз при підготовці спільних документів у різних сферах співробітництва представляють також експерти МВФ, Світового банку, ЄБРР [4—5].

¹ Глобальний ризик — невизначена подія або умова, реалізація якої може викликати істотний негативний вплив на декілька країн чи галузей упродовж наступних 10 років [6].

НЕ ВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Однак оцінки ситуації та думки експертів часто суттєво відрізняються і тому, щоб зменшити похибки прогнозів на практиці, окрім різного роду опитувань, використовуються активне обговорення їх результатів. У частині огляду ймовірних глобальних загроз такі дискусії розширюють поле для більш широкого професійного аналізу, який не завжди доступний на національному рівні. Для більшості країн врахування внутрішніх та глобальних ризиків дає можливість зменшити невизначеність у прогнозах майбутнього розвитку, шанс підготуватись або ліквідувати загрози.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є представлення узагальненого спільного експертного бачення можливих ризиків для розвитку української економіки як у довгостроковому глобальному вимірі так і в національному на короткострокову перспективу.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для тих, хто приймає рішення на національному рівні з точки зору пошуку можливостей упередження або послаблення дії негативних зовнішніх чинників необхідним є розуміння не тільки поточної ситуації, яку вже сформували глобальні процеси, але й варто мати оцінку майбутнього, тобто того, що слід очікувати в найближчому періоді та у перспективі. Ефективною допомогою у такому аналізі є результати дослідження Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), які щороку представляються у звітах організації. Якщо звернутись до оцінок глобальних ризиків¹, наприклад, тих, що вже досить довгий період представляються експертами ВЕФ, то буде чітко видно, що упродовж 2007—2014 рр. на першому місці серед п'ятірки глобальних ризиків за силою впливу на найближчі 10 років були названі саме економічні ризики [6—7].

Незважаючи на те, що за 10 років було отримано значний прогрес у зменшенні ймовірності реалізації ризиків у виділених у останньому (Global Risks 2015) звіті по усіх 28

Таблиця 1. ТОП-5 основних глобальних ризиків за силою впливу

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	Обвал цін на активи	Обвал цін на активи	Обвал цін на активи	Обвал цін на активи	Фінансова (бюджетна) криза	Велика системна фінансова криза	Велика системна фінансова криза	Фінансова (бюджетна) криза	Криза водопостачання
2	Скорочення внаслідок глобалізації	Скорочення внаслідок глобалізації (в розвинутих країнах)	Скорочення внаслідок глобалізації (в розвинутих країнах)	Скорочення внаслідок глобалізації (в розвинутих країнах)	Зміна клімату (катастрофи)	Криза водопостачання	Криза водопостачання	Зміна клімату (катастрофи)	Швидке й масове поширення інфекційних захворювань
3	Міждержавні конфлікти та громадянські війни	Уповільнення росту економіки Китаю (<6%)	Різне зростання цін на нафту та газ	Різне зростання цін на нафту	Геополітичні конфлікти	Продовольча криза (нестача їжі)	Хронічні фінансові дисбаланси	Криза водопостачання	Розповсюдження зброї масового знищення
4	Пандемії	Різне зростання на нафту та газ	Хронічні захворювання	Хронічні захворювання	Обвал цін на активи	Хронічні фінансові дисбаланси	Поширення зброї масового знищення	Високий рівень безробіття або неповна зайнятість	Міждержавний конфлікт з регіональними наслідками
5	Різне зростання цін на нафту	Пандемії	Фінансова (бюджетна) криза	Фінансова (бюджетна) криза	Значна волатильність цін на енергоносії	Значна волатильність цін на енергоносії та с/г продукцію	Нездатність/невдачі адаптації до зміни клімату	Крах інформаційної інфраструктури	Нездатність/невдачі адаптації до зміни клімату

Джерело: [7, с. 14].

видах (які групуються у 5 категорій: економічні, екологічні, геополітичні, соціальні, технологічні), експерти продовжують наголошувати, що їх вплив й надалі залишатиметься суттєвим, адже взаємозв'язки між ними посилюються.

Серед економічних глобальних ризиків 2015-го року названо такі: "мильна бульбашка" активів у великій/ключовій країні; дефляція у великій/ключовій країні; шок цін на енергоресурси у глобальній економіці; зброї/вихід з ладу головного фінансового механізму або інституцій; вихід з ладу/відмова у роботі життєво важливої інфраструктури; фінансові кризи в провідних країнах; високе структурне безробіття або неповна зайнятість; некерована інфляція [7]. І хоча на перші місця у ТОП-10 з точки зору ймовірності реалізації та сили впливу серед усіх категорій очікуваних глобальних ризиків у 2015 році замість економічних ризиків уперше за довгі роки дослідження експертами виведено екологічні та геополітичні ризики, однак, як видно із табл. 2, фінансові також входять до переліку десятки найважливіших.

Наголошуючи на взаємопов'язаності глобальних ризиків, тенденцій (які підтримують вже існуючі дисбаланси чи у подальшому можуть сформувати нові), у 2013 році було представлено спеціальну доповідь "Building National Resilience to Global Risks" присвячену обговоренню дуже складного питання, що стосується того як країна може підготуватись до глобальних ризиків, які вона не може контролювати чи попередити. Серед підходів, які були запропоновані — застосування "системного мислення" та використання концепції стійкості на рівні країни. В результаті було представлено діагностичний інструментарій, який дозволяє оцінювати національну стійкість перед глобальними ризиками [6, с. 36—44].

Про вразливість вітчизняної економіки та низьку здатність протистояти глобальним ризикам свідчать оцінки експертів, що отримані під час проведеного опитування² щодо здатності та ефективності національних урядів регулювати ризики. На основі даної інформації (та враховуючи оцінки ймовірності реалізації у найближчі 10 років 50-ти глобальних ризиків) було представлено оцінки здатності адаптації національних економік до глобальних ризиків. У даному дослідженні оцінка стійкості економіки, її здатність до відновлення (наприклад, після фінансової кризи, природ-

² Звіт було складено на базі опитування більш ніж 14 000 експертів, які представляли різні установи, суспільні організації, сектори економіки.

Таблиця 2. ТОП-10 глобальних ризиків у 2015 році

3 точки зору ймовірності настання		3 точки зору сили впливу
Міждержавний конфлікт з регіональними наслідками	1	Криза водопостачання
Екстремальні погодні явища	2	Швидке й масове поширення інфекційних захворювань
Невдачі національного державного управління	3	Розповсюдження зброї масового знищення
Розпад державності чи криза	4	Міждержавний конфлікт з регіональними наслідками
Високе структурне безробіття або неповна зайнятість	5	Нездатність/невдачі адаптації до зміни клімату
Природні катастрофи	6	Шок цін на енергоресурси
Нездатність/невдачі адаптації до зміни клімату	7	Крах інформаційної інфраструктури
Криза водопостачання	8	Фінансова криза
Шахрайство або крадіжки даних	9	Високе структурне безробіття або неповна зайнятість
Кібер-атаки	10	Втрата біологічного різноманіття та руйнування екосистеми

Джерело: [7, с. 9].

них катастроф, зміни клімату, пандемій) була напряму пов'язана із ефективністю національних урядових структур справлятися із ризиками [6]. В таблиці 3 наведено бальні оцінки (від 1 до максимального значення 7), що характеризують сприйняття окремими країнами світу глобальних ри-

Таблиця 3. Експертні оцінки сприйняття країнами глобальних ризиків

Країна	Показник	
	Оцінка здатності управляти ризиками	Оцінка здатності до адаптації та відновлення
	(Risk Management Score)	(Adaptability/Recoverability Score)
Сінгапур	6,08	3,66
Швейцарія	4,82	3,37
Китай	4,51	3,26
США	4,53	3,23
Німеччина	4,90	3,19
Польща	3,87	2,86
Російська Федерація	3,60	2,84
Франція	4,51	2,81
Італія	4,31	2,67
Україна	2,65	2,54

Джерело: складено за даними Всесвітнього економічного форуму [6, с. 66—69].

Рис. 1. Топ-10 ризиків, що мають найбільше взаємозв'язків

Джерело: [6, с. 53].

Таблиця 4. Економічні глобальні ризики: ймовірність реалізації, сила впливу та їх взаємозв'язки з іншими ризиками

Ризик	Показник		
	Середні результати і похибка		Кількість взаємозв'язків між ризиками
	Ймовірність (Likelihood)	Сила впливу (Impact)	
Хронічні фінансові дисбаланси	3.97 +/- 0.05	3.97 +/- 0.05	18
Хронічні дисбаланси на ринку праці	3.69 +/- 0.05	3.73 +/- 0.05	21
Екстремальні коливання цін на енергію та сільськогосподарську продукцію	3.71 +/- 0.05	3.88 +/- 0.05	29
Крах економіки країн з ринками, що розвиваються	3.46 +/- 0.05	3.49 +/- 0.05	23
Велика системна фінансова криза	3.44 +/- 0.06	4.04 +/- 0.05	28
Тривале ігнорування розвитку інфраструктури	3.32 +/- 0.06	3.19 +/- 0.05	22
Повторювані кризи ліквідності	3.36 +/- 0.05	3.66 +/- 0.05	13
Значна нерівність у доходах	4.22 +/- 0.05	3.8 +/- 0.05	41
Непередбачені негативні наслідки регулювання	3.31 +/- 0.06	3.18 +/- 0.06	26
Надмірно велика інфляція або дефляція	3.18 +/- 0.05	3.57 +/- 0.05	18

Джерело: [6, с. 66].

ризиків. Як видно з порівняльного аналізу даних, Україна серед ключових світових економік та європейських партнерів є найбільш вразливою і найменш стійкою до ризиків.

Здатність національних урядів адаптуватись і ефективно реагувати на ризики залежить не тільки від оцінки ймовірності реалізації останніх та сили їх впливу, але й від врахування взаємозв'язків між ними, адже активізація лише одного з них викликає ланцюгову реакцію в різних сферах розвитку і може призвести до системної глобальної кризи. На рисунку 2 представлено 10 (із 50-ти) ризиків, що мають, на думку респондентів, найбільше взаємозв'язків з іншими (серед лідерів 3 відносяться до економічної категорії). У таблиці 4 більш детально описані саме економічні ризики. Аналіз показує, що їх сила та ймовірності реалізації (за високого рівня статистичної достовірності) дає сильний поштовх для посилення від 13 до 41 загрози, ліквідувати які стає надзвичайно складно.

Загальне спільне розуміння найбільш актуальних питань та існуючих зв'язків є необхідним в якості основи для багатостороннього співробітництва, що отримує сьогодні визнання як найбільш ефективний спосіб ліквідації глобальних ризиків і створення арсеналу протидії існуючим дисбалансам на всіх рівнях.

Доля світової економіки з реалізацією названих вище ризиків у найближчі 10 років, й у тому числі у фінансовій сфері,

значною мірою залежатиме від прояву глобальних тенденцій, що мають як позитивні, так і негативні наслідки та які в довгостроковій перспективі можуть нівелювати сьогодні виділені загрози, змінити існуючі взаємозв'язки. Серед глобальних трендів наступного десятиліття які у 2015 р. дозволяють краще розуміти глибинні рушійні сили майбутнього розвитку світової економіки, ключовими названі: старіння населення; зміну клімату; деградацію навколишнього середовища; зростання середнього класу в країнах з економікою, що розвивається; підвищення національної самосвідомості; зростаючу поляризацію суспільства; зростання нерівності доходів; урбанізацію; ослаблення міжнародного управління [7, с. 55].

Враховуючи глобальні тренди, експерти МВФ прогнозують зростання світової економіки у 2015 р. на рівні 3,5%, у 2016 р. — 3,8%. В останньому випуску "Перспективи розвитку світової економіки" (за квітень 2015 р.) було наголошено, що макроекономічні ризики знизились, однак фінансові та геополітичні ризики зросли. Це знайшло відображення у розбіжності темпів економічного зростання: прискорення темпів із 1,8 до 2,4% в країнах з розвинутою економікою та уповільнення з 4,6 до 4,3% у країнах з ринками, що формуються та країнах, що розвиваються [8]. Однак такі темпи зростання, як зазначила директор розпорядник МВФ К. Лагард, є недостатніми щоб знизити безробіття, підняти доходи середнього класу й добитись скорочення бідності; необхідно здійснити серйозні структурні реформи, які б охоплювали ринки праці й товарів, інфраструктуру, торгівлю та інвестиції в людину [9].

Проте успіх комплексу заходів, що дозволить підвищити сьогоднішні фактичні та завтрашні потенційні обсяги виробництва залежить не тільки від врахування дії довгострокових глобальних тенденцій та ризиків (економічних, екологічних, геополітичних, соціальних, технологічних), але й зовнішніх та внутрішніх факторів короткострокового та середньострокового характеру.

Для огляду ризиків короткострокового періоду можна скористатись результатами дослідження перспектив розвитку вітчизняної економіки, що проводиться експертами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України за сприяння програми Розвитку ООН в Україні у рамках проекту "Прискорення прогресу в досягненні Цілей Розвитку Тисячоліття в Україні" [10—11]. З метою підвищення якості макроекономічних прогнозів шляхом експертних обговорень, фахівці ряду установ, міжнародних фінансових організацій, науково-дослідних інститутів, аналітичних центрів, недержавних організацій під час проведення семінарів з прогнозування намагаються досягнути консенсусу щодо подальших шляхів розвитку країни.

Обмін інформацією щодо перспектив та можливих викликів в рамках Консенсус-прогнозу дає змогу зробити узагальнені оцінки й щодо ризиків (які здійснюються шляхом обробки результатів опитування експертів за двома критеріями: ймовірність реалізації конкретного ризику та вплив ризику на економіку України). В таблиці 5 представлено динаміку окремих інтегральних оцінок³ ризиків на 2015 рік, яка свідчить, що ряд дуже серйозних процесів продовжує негативно впливати на соціально-економічний стан країни, причому переважна кількість загроз охоплює фінансову сферу.

В залежності від оцінки ймовірності реалізації ризиків думки експертів щодо розвитку подій у 2015 р. є різними: діапазон темпів змін реального ВВП становить від -5,5% до -

³ Інтегральна оцінка розрахована як добуток оцінок ймовірності реалізації явища та впливу явища на економіку України, званих на кількість респондентів. Максимальна консенсус-оцінка ризиків має інтегральну оцінку [10—11].

12,3% (-8,3% середнє по травневому Консенсус-прогнозу) [11]. Такі прогнозні орієнтири схожі з прогнозами фахівців Національного банку України, які враховуючи прискорення падіння ВВП у 1 кварталі 2015 р. до -17,6%, погіршили свої річні оцінки до -9%. Відкоригували попередні минулорічні очікування перспектив розвитку української економіки й іноземні експерти ЄБРР та СБ до -7,5%, МВФ — до -9% [12].

Спільною для всіх експертів є позиція щодо невизначеності короткострокового майбутнього, на яку впливає конфлікт на сході країни та повільна реалізація реформ. За умови ліквідації військових загроз як українські, так й іноземні експерти очікують у 2016 р. хоча й повільної, однак зростаючої динаміки реального ВВП: середнє значення Консенсус-прогнозу 0,7%, Світового Банку — 2%, Raiffeisen Research та ING груп — 1,5% [12].

ВИСНОВКИ

Перспективи розвитку української економіки у короткостроковому та довгострокових періодах значною мірою залежать від чіткого розуміння існуючих викликів сьогодення які формуються в результаті великого різноманіття глобальних та національних ризиків та ефективності заходів політики їх ліквідації на різних рівнях. Включення України у глобальну систему взаємозв'язків означає необхідність реформування вітчизняної фінансової системи з метою надання їй більшої стійкості, що забезпечить у подальшому позитивні темпи економічного зростання.

Література:

1. Економічна ситуація та мароекономічне прогнозування. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=085ab09c-ca24-4fee-ae13-3cb51349507c&title=OsnovniPokaznikiEkonomichnogoI-SotsialnogoRozvitkuUkraini>
2. Основні засади грошово-кредитної політики. Національний банк України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=60522
3. Державний бюджет. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=398593&cat_id=398592
4. Україна: економічний огляд. The World Bank. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ukraine/ua-macro-april-2015-ua.pdf>
5. Legacies, Clouds, Uncertainties. World Economic Outlook. — Washington, DC: International Monetary Fund, October 2014. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02>.
6. Global Risks 2013. Eighth Editions. — Geneva: World Economic Forum, 2013. Available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2013>
7. Global Risks 2015. 10th Editions. — Geneva: World Economic Forum, 2015. Available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2015>
8. Uneven Global Recovery, Complex Underlying Currents // IMFSurvey Magazine: In the News. April 14, 2015. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW041415A.htm>
9. Lift Tomorrow's Growth For Better Economic Future — Lagarde // IMFSurvey Magazine: In the News. — April 16, 2015. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW041615A.htm>

Таблиця 5. Динаміка інтегральних оцінок на 2015 рік основних ризиків, що були ідентифіковані експертами у 2014–2015 рр.

Ризики / явища	Інтегральна оцінка на 2015 р. станом на:			
	травень 2014 р.	вересень 2014 р.	грудень 2014 р.	травень 2015 р.
Зовнішні ризики				
Ескалація українсько-російського конфлікту	10	10	13	12
Дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу	8	8	12	12
Згортання іноземними компаніями інвестиційних планів або перенесення термінів їх реалізації на майбутній період	9	9	11	11
Неотримання запланованого фінансування від МВФ	6	7	8	10
Підвищення вартості зовнішніх запозичень для українських корпорацій	7	7	10	-
Внутрішні ризики				
Проведення значної емісії для фінансування дефіциту бюджету	8	8	13	9
Поширення неплатоспроможності реального сектору економіки	8	10	12	13
Нарощування негативних інфляційних очікувань населення	8	9	12	13
Збереження низької кредитної активності комерційних банків	9	9	12	12
Ризик "нової" дестабілізації у банківському секторі	8	8	12	-
Посилення девальваційних тенденцій на валютному ринку	8	9	11	11
Дефолт по зобов'язанням країни	5	7	8	8

Джерело: складено за даними [10–11].

10. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз. — К.: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2014. — Вип. 37. — С. 22–29.

11. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз. — К.: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2015. — Вип. 38. — С. 18.

12. Raiffeisen прогнозирует падение ВВП Украины на 10%. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://news.mail.ru/inworld/ukraine/economics/22101417/>

References:

1. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2015), "The economic situation and macroeconomic forecasting", Available at: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=085ab09c-ca24-4fee-ae13-3cb51349507c&title=OsnovniPokaznikiEkonomichnogoI-SotsialnogoRozvitkuUkraini> (Accessed 15 June 2015).
2. National Bank of Ukraine (2015), "Basic principles of monetary policy", Available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=60522 (Accessed 15 June 2015).
3. Ministry of Finance of Ukraine (2014), "State Budget", Available at: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=398593&cat_id=398592 (Accessed 15 June 2015).
4. The World Bank (2015), "Ukraine: economic review", Available at: <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ukraine/ua-macro-april-2015-ua.pdf> (Accessed 15 June 2015).
5. WEO (2014), "Legacies, Clouds, Uncertainties" Washington, DC: International Monetary Fund, Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02> (Accessed 15 June 2015).
6. WEF (2013), "Global Risks 2013", Eighth Editions, World Economic Forum, Geneva, Available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2013> (Accessed 15 June 2015).
7. WEF (2015), "Global Risks 2015", 10th Editions, World Economic Forum, Geneva, Available at: <http://reports.weforum.org/global-risks-2015> (Accessed 15 June 2015).
8. IMF Survey Magazine (2015), "Uneven Global Recovery, Complex Underlying Currents", Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW041415A.htm> (Accessed 15 June 2015).
9. IMF Survey Magazine (2015), "Lift Tomorrow's Growth For Better Economic Future — Lagarde", Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2015/NEW041615A.htm> (Accessed 15 June 2015).
10. Ministry of Economic Development and Trade (2014), "Ukraine: perspectives of development (Consensus Forecast)", Kyiv, Ministry of Economic Development and Trade, vol. 37, pp. 22–29.
11. Ministry of Economic Development and Trade (2015), "Ukraine: perspectives of development (Consensus Forecast)", Kyiv, Ministry of Economic Development and Trade, vol. 38, p.18.
12. news.mail.ru (2015), "Raiffeisen predicts Fall GDP of Ukraine by 10%", Available at: <https://news.mail.ru/inworld/ukraine/economics/22101417/> (Accessed 15 June 2015).

Стаття надійшла до редакції 17.06.2015 р.